

Trávníček, Kryštof

Možnosti buddhologického studia v Pákistánu

Sacra. 2009, vol. 7, iss. 1, pp. 92-97

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118504>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

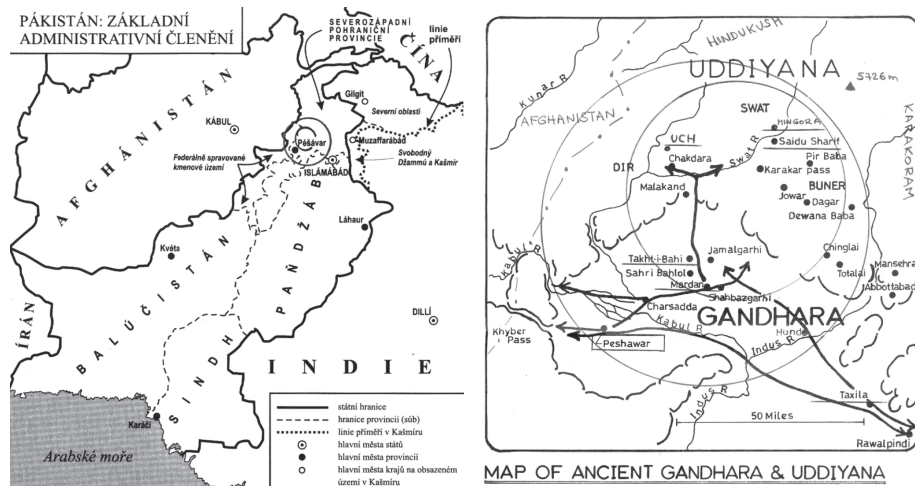
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Možnosti buddhologického studia v Pákistánu

Kryštof Trávníček, FF MU, Ústav religionistiky

Předkládaný text či lépe řečeno zpráva – volně navazující na článek *Možnosti buddhologického studia v indické Dharamsále (LTWA)* publikovaný v *Sacra* 01/2008 – stručně představí další destinaci, kterou jsem navštívil během studijně-badatelské stáže realizované v rámci zahraničního studijního programu „Free Movers 2008“ pod záštitou MŠMT ČR, a v krátkosti nastíní především možnosti buddhologicky orientovaného religionistického studia ve zmíněném časoprostoru – tedy v Islámské republice Pákistán v létě roku 2008.

Možnosti buddhologického studia, tedy v tomto případě religionistického bádání úzce zaměřeného na výzkum buddhistických fenoménů rozličné povahy (z perspektivy historických, lingvistických, archeologických, ikonografických, muzeologických a jiných věd) na území Pákistánu, mohou být pro mnohé zanedbatelné až nulové; a to, že vůbec nějaké možnosti buddhologicky orientovaného bádání na území Pákistánu existují, může být pro mnohé přinejmenším překvapivé

Obr. 1. Mapa na levé straně znázorňuje základní administrativní členění Pákistánu; rámcově je pak kružnicemi vyznačena oblast historické Gandhary a Uddijany, kde jsou možnosti buddhologického studia nejvýraznější. Upraveno podle: Filipský, J. – Knotková-Čapková, B. – Marek, J. – Vavroušková, S. 2003. *Dějiny Bangladěše, Bhútánu, Maledív, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 190. Mapa napravo detailněji přibližuje oblast vymezenou na předešlé mapě (povšimněte si především center zvýrazněných podtržením, zmíněných také v textu) včetně oblasti údolí Svát. Upraveno podle mapy Miana Jamil-Ur-Rehmana utištěné v publikaci: Khan Khattak, M. H. 1997. *Buner. The Forgotten Part of Ancient Uddiyana*. Karachi: Department of Archeology – Museums Exploration – Excavation Branch and Noble Art Press.

a šokující. Ovšem opak je pravdou, což – jak doufám – překvapeným čtenářům následujícími řádky dokáží.

Když jsem v Dharamsále v květnu roku 2008 během konzumace tradičního tibetského pokrmu (zvaného tib. *momo*) zaslechl jednu dívku hovořit česky, ještě jsem netušil, že mne – religionistu-buddhologa na studiích tibetského jazyka – právě tato událost zavede na „horkou“ islámskou půdu severozápadního Pákistánu údolí Svát/Swát (sa. Suvastu) a legendárního království Uddijány (tib. Urgjān), kde právě vrcholila protidánská kampaň, prošarjářská aktivita i americká bezpilotní bombardovací akce (viz obr. 1). Od zmíněné Česky, se kterou jsme si – jak to tak na cestách bývá – vyměnili zajímavé postřehy a zkušenosti, jsem se dozvěděl, že několikátýdenní vízum do Islámské republiky Pákistán je českým občanům vystaveno bezplatně na inkriminované ambasádě v Dillí. Od této informace byl už jen krůček k tomu, abych se vydal hledat možná legendární, snad i historické rodiště nejvýznamnější postavy, zakladatele a tvůrce tibetského buddhismu, Padmasambhavy (tib. Pāma Džungnā, Orjān/Urgjān Rinpoče či Guru Rinpoče), nebo abych spatřil slavné buddhistické lokality pamírsko-hindúkuško-karákóramského horského uzlu, vyhlášené exponáty v ne příliš navštěvovaných muzeích i klášterní okrsky popsané čínskými poutníky středověku Fa-sienem i Süan-cangem jedinečného uddijánsko-gandhársko-helénisticko-římsko-baktrijského buddhistického umění. A právě tato témata, tyto fenomény – spojené s postavou „zakladatele“ tibetského buddhismu, s tantrickými koncepty kašmírských siddhů a gandhárským realisticky antropomorfizujícím buddhistickým výtvarným uměním, o něž pečuje hrstka místních odborníků a specialistů z řad kurátorů, muzeologů, archeologů a restaurátorů – jsou nejvýraznějšími a pádnými důvody možného buddhologického studia v Pákistánu (a samozřejmě i v sousedním Afghánistánu).

Buddhismus v pákistánském exteriéru a interiéru

1. Západní Paňdžáb – sbírky gandhárského umění v Láhaurském muzeu a Taxila/Takšila

Možnosti buddhologického studia v Pákistánu, respektive jeho historické a dávno „neživé“ podoby v exteriérech „Země čistých“ – jak bývá označován Pákistán vzniklý 15. srpna 1947 z původního akronymu PAKSTAN (tzn. Paňdžáb, Afghánská provincie, Kašmír, Sindh, Balučistán) – ve formě archeologických lokalit i buddhistických solitérů, tak i v interiérech opuštěných či úmyslně a programově devastovaných muzeí.

Na území Západního Paňdžábu, nedaleko hranic s Indií, můžeme nalézt ve městě Láhaur (či Lahore) stejnojmenné muzeum, které patří k nejvýznamnějším a největším institucím svého druhu v Asii. Láhaurské muzeum bylo založeno v roce 1855 z podnětu paňdžábského guvernéra F. Davida McLeoda (srov. viz indické osady Dharamsála-McLeod Gandž). V muzejních depozitářích a sbírkách nalezneme kromě exponátů souvisejících s protohistorickými civilizacemi oblasti (např. harappskou, mohendžodarskou) či perským a islámským uměním především nejrepresentativnější tezaurus gandhárského sochařského a architektonického

Obr. 2. Jedno z nejslavnějších dochovaných zobrazení Buddhy v podobě tzv. „postícího se asketického Siddhárthy Gautamy“ v tzv. gandhárském sochařském stylu (břidlice či jílovitá břidlicovitá metamorfovaná hornina zvaná fylit, výška 83 cm, cca z 2.–3. století, původem ze Sikri, Severozápadní pohraniční provincie v Pákistánu). Fotografie: K. Trávníček (Lahore Museum, Paňdžáb, Pákistán, 4. 6. 2008).

řecko-buddhistického umění (viz obr. 2), artefakty védské a pozdní buddhistické i hinduistické provenience nebo džinistické, tibetské a nepálské výtvarné projevy. Místní specialisté se s pomocí zahraničních odborníků a jejich katalogizačních projektů (viz UNESCO) snaží, navzdory radikálním tálibánsko-sunnitským, převážně pašunským extrémním tendencím o kulturní genocidu „jiného“, zachránit dochované projevy neislámského náboženského umění – často však marně. Buddhologické studium je tak možné na půdě Láhaurského muzea realizovat ve spolupráci s několika institucemi, jako například s Department of Archeology and Museums of Government of Pakistan, Department of Archeology and Antiquities of Lahore Museum, Lahore Museum Library, Lahore Museum Conservation Laboratory and Restoration and Photography Section a pochopitelně také s Punjab University. Aktivity muzea jsou orientovány také na vydávání vědeckých i popularizačních publikací či odborného periodika, tzv. Biannual Research Journal. Jinou významnou institucí na území pákistánského Paňdžábu, ovšem ne poslední, je Taxila muzeum. Taxila či častěji česky Takšila, která – jak znalcům napovídá – leží na půdorysu slavné gandhárské buddhistické univerzity známé pod sanskrtským jménem Takšašila, jejíž sláva sahala až do 4. století př. n. l. a která byla zničena pod nájezdy tzv. Bílých Hunů (Heftalitů) cca v 5. století, dnes také ukrývá ve svých sbírkách cenné buddhistické umění i mnohé písemné dokumenty.

2. Severozápadní pohraniční provincie a údolí Svát – od Pěšávaru přes Takht-I-Bhaj po Sajdu Šarif

V oblasti Severozápadní pohraniční provincie, přezdívané také „Afghánská“, jsou možnosti buddhologického studia, tedy možnosti pohovořit s tamními odborníky, spatřit muzejní exponáty slavné Uddijány, archeologické lokality v údolí Svát i vědecká pracoviště uvedeného zaměření, rozhodně nejvýraznější. Ovšem realizace takového záměru je nelehká.

V Pěšávaru (po návštěvě významných muzeí v Pěšávaru a Mardanu shromažďujících gandhárské buddhistické umění), plánuje cestu na kmenová území v údolí Svát, jsem sháněl pákistánského řidiče taxíku snad tři dny. Tu jsem pochopil, že většina Pákistánců rozličného etnického původu nemá porozumění s militantními, Korán dezinterpretujícími (jak mi sami sdělili), fanatickými jednotlivci či skupinami, obývajícími převážně pákistánský pašunský severozápad poblíž hranic s Afghánistánem. Po několika dnech jsem našel muže, řidiče taxíku zvaného v lokálním nářečí Daúd (tj. David), který nakonec po dlouhém přemlouvání svolil a do přinejmenším problematických kmenových území mne a mou přítelkyni zavezl. A jak už jsem někde napsal – můj měsíce pěstěný plnovous, přihlášení se k monoteistickým „al-kitáb“ křesťanským kořenům „mého lidu“ a československý zbrojní průmysl z nás na dobu určitou udělaly přátele. Projetím několika armádních „checkpointů“ a s explicitním souhlasem kmenových stařešinů, tzv. kazi, jsme se po překonání malakandského průsmyku ocitli v údolí řeky Svát. Už v Dharamsále mne přítel a vynikající italský buddholog Roberto Vitali před návštěvou těchto oblastí varoval, ovšem to jsem si ještě neuměl představit, jak výraznou měl pravdu a jak přesnou představu o těchto lokalitách měl. Bezpečnostní situace v údolí nebyla opravdu dobrá. Buddhologické reliéfy, archeologické lokality, skalní nápisy v písmu

kharósthí i muzejní instituce byly devastovány doslova každým dnem. Rychle jsem opustil svoji domněnku, že gandhárské umění bylo devastováno především tálibánským režimem převážně na území Afghánistánu mezi léty 1996 až 2001, kdy tam kulturní genocida vyvrcholila zničením tzv. bamjánských buddhů.

Na území údolí Svát se pro potřeby buddhologického studia nabízí hned několik lokalit a institucí. Jde především o několik desítek archeologických nalezišť světového významu (klášterní okrsky, sakrální buddhistické mohyly, reliéfy aj.) převážně z doby 2. až 6. století, na jejichž objevení a výzkumech se podíleli význační badatelé, jako např. A. Cunningham, A. Stein, G. Tucci a mnozí další. Mezi nejznámější archeologické lokality patří mimo jiné i nejzachovalejší buddhistický klášterní okrsek Takht-I-Bhaj (či Takht-I-Bahai, viz obr. 3, 4 a 5), naleziště Therell, Butkara I až III, Sajdu stúpa, Nimogram, Udegram, Panr, Gumbatuna, Singardar, Ghalagal, Mingora a lokalita Uč (Uch), ve které se měl dle většiny ortodoxních linií tibetského buddhismu narodit na jezeře „tantrický věrozvěst“ Padmasambhava. Za pozornost stojí také muzeum, a jeho personál, v hlavním městě údolí Svát, tedy Sajdu Šarif muzeum (Saidu Sharif Swat Archeological Museum). Bohužel tato instituce byla měsíc před mojí návštěvou, tedy počátkem května roku 2008, devastována rozsáhlou explozí nastražené výbušniny (jak mi bylo sděleno odevzdanými a skleslými zaměstnanci muzea), což většina exponátů – včetně slavných „otisků Buddhových šlépějí“ – nevydržela, o čemž jsem se přesvědčil i na vlastní oči.

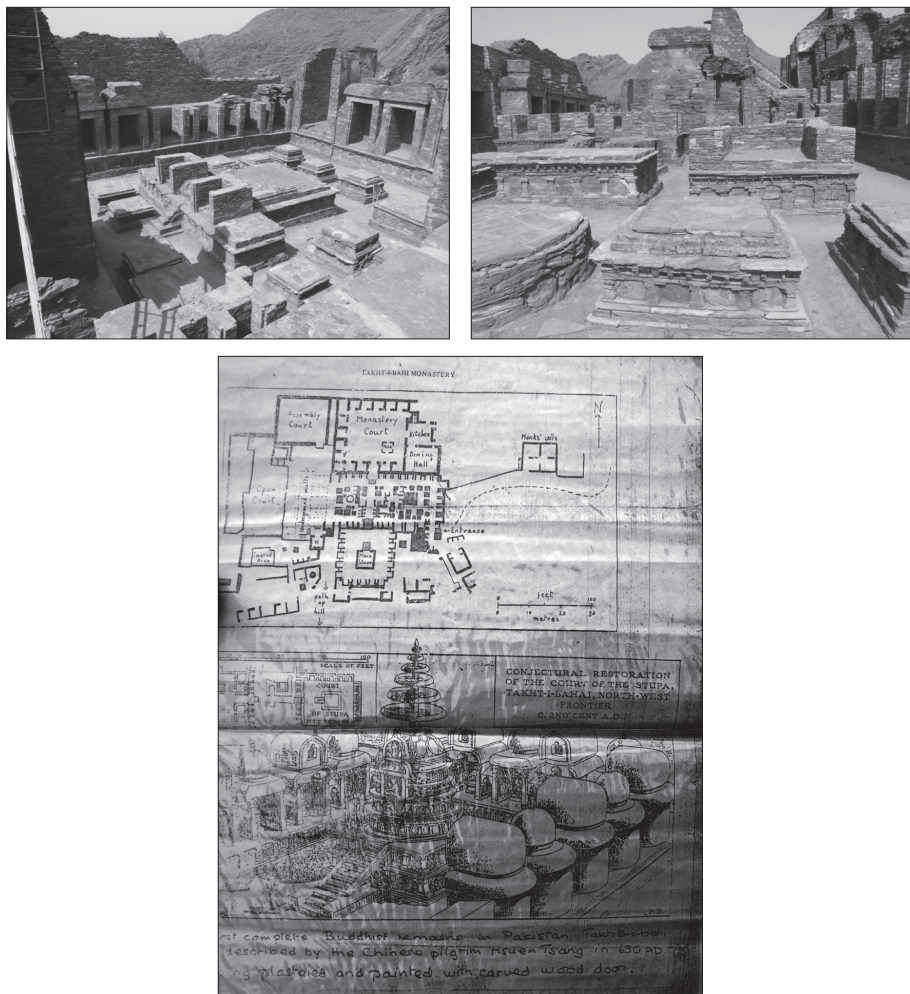
Jak bylo na předešlých řádcích doufám uvedeno, možnosti buddhologického studia v Pákistánu jsou více než zajímavé a významné, ovšem nikoliv jednoduché. Studium rozličných aspektů gandhárského buddhistického umění, v jehož rámci došlo mezi 1. a 2. stoletím poprvé k vyobrazení Buddhy jako člověka/osoby, jež odráželo mahájánské pojetí Buddhy jakožto ztělesnění ultimátního absolutního vesmírného principu, je s pákistánskými odborníky na pákistánských institucích dosud – avšak obtížně – možné. Gandhárské umění, které bylo silně ovlivněno východořímsko-řecko-makedonsko-baktrijským uměním a které dosáhlo svého vrcholu ve 2. až 5. století, představuje výraznou uměleckou formu, pro kterou je typické realistické zobrazení buddhů a bódhisattvů v řasnatých rouchách se specifickým držením rukou (*mudrá*). A právě toto antropomorfuující buddhistické výtvarné umění, stejně jako témata a fenomény spojené s postavou „zakladatele“ tibetského buddhismu i s tantrickými koncepty kašmírských sikhů, jsou nejvýraznějšími a pádnými důvody možného buddhologického studia v Pákistánu.

Závěrem uvádím některé publikace, které s možnostmi buddhologického studia v Islámské republice Pákistán souvisí a případného zájemce z řad čtenářů mohou, nejen bibliografií v nich obsaženou, inspirovat či relevantně nasměrovat:

- **Khan Khattak, Muhammad H.** 1997. *Buner. The Forgotten Part of Ancient Uddiyana*. Karachi: Noble Art Press.
- **Khan, Makin.** 1999. *Gandhara Art. Origin and Development in Uddiyana, Pakistan*. Saidu Sharif: Archeological Museum Saidu Sharif, Swat.
- **Khan, Makin.** 1997. *Archeological Museum. Saidu Sharif, Swat*. Saidu Sharif: Archeological Museum Saidu Sharif, Swat.
- **Khan, Bahadar Muhammad.** 1994. *Gandhara Stone Sculptures in Taxila Museum*. Lahore: The Pioneers Publishers.
- 2006. *Masterpieces of Lahore Museum*. Lahore: Lahore Museum–UNESCO.

- **Sammandar, Waqar Ahmad.** 2003. *Takht-I-Bhai Monastery. World Heritage Site.* Peshawar: Public Art Press.
- **Sehrai, Fidaullah.** *The Buddha Story in the Peshawar Museum.* Lahore: Newfine Printing Press (bez uvedení roku vydání).

Obr. 3, 4 a 5. Gandhárská klášterní architektura nejzachovalejší archeologické lokality buddhistického okrsku Takht-I-B(a)haj z 2.–5. století, který zřejmě navštívil na počátku 7. století čínský poutník Suan-cang. Na spodní fotografii pravděpodobná rekonstrukční projekce hlavního klášterního nádvoří s dominantní mohylou – stúpou (podle japonského nákresu neznámé specifikace mně poskytnutého správcem lokality Inayat Khanem). Fotografie: K. Trávníček (pěšávarské údolí jižně od údolí Svat, Severozápadní pohraniční provincie, Pákistán, 6. 6. 2008).